

EL PROJECTE GENERAL
D'INTERVENCIÓ
AL MONESTIR
DE SANTA MARIA
DE VALLBONA

Per Jordi Llorens i Perelló

21

1. INTRODUCCIÓ

AQUEST treball vol explicar el Projecte General d'Intervenció al monestir de Santa Maria de Vallbona, a Vallbona de les Monges, amb cert detall. De fet, constitueix una ampliació dels dos últims capítols d'un altre article publicat¹ que seria útil llegir, com a una Introducció més àmplia d'aquest treball. En tot cas, a continuació s'exposa un resum previ a aquell article.

Vist l'estat del monestir, la Generalitat, mitjançant el seu Servei del Patrimoni Arquitectònic del Departament de Cultura, va encarregar un estudi patològic del Monestir², a finals de 1984. Aquest estudi havia d'incloure, a més a més, propostes generals d'actuació.

A partir d'aquesta data, es va iniciar un estudi sistemàtic en profunditat de l'estat de tot el Monestir, que va exigir, entre d'altres feines, l'actualització dels plànols de planta fets l'any 1956. Les obres fetes en aquest període (1956-1984), com va comprovar-se, van ser considerables. També va suposar fer per primera vegada els plànols de les seccions generals del conjunt, i els plànols del Cimbori-campanar.

El treball, acabat a finals de febrer de 1985, era un estudi, dependència per dependència, de l'estat del cenobi, la seva patologia, i la corresponent proposta de solucions.

Del resum final n'extreiem els següents paràgrafs:

a) L'església té el problema greu del Cimbori. La solució més adient és d'envergadura, però entenem que la seva importància artística justifica la millor solució per al millor cimbori gòtic de Catalunya.

b) L'edifici es troba en un mal estat estructural general. Té àmplies zones molt deteriorades i en perill d'enderrocaments, amb notable problemàtica pel que fa als seus murs. Molts dels sostres estan esgotats. Per raons estètiques, tècniques i estructurals, es recomana reduir el seu volum. Les xarxes d'instal·lacions i les cobertes s'han de fer noves.

L'acumulació d'obres i reformes durant segles l'havia esgotat.

Per tal de seguir millor l'exposició, convé, almenys, dir que des del punt de vista volumètric i constructiu, el cenobi està format per dues parts ben diferenciades:

a. *L'església*, de planta de creu llatina, d'una sola nau, i absis carrat, amb els seus dos cimboris, presenta pràcticament el mateix aspecte que tenia a finals del segle XIV.

b. *L'edifici contigu*, que forma el monestir pròpiament dit, de planta aproximadament quadrada, i tres pisos d'alçada. Constitueix un potent i desproporcionat volum en relació amb l'església, que queda paisatgísticament en segon terme. A l'època medieval deuria ser a l'inrevés, dominant l'església, pel seu volum i significació espiritual, sobre el conjunt de construccions del monestir, les quals tenien menys alçada que les actuals. Aquest edifici incorpora el claustre irregular que forma el seu pati central.

Paral·lelament a aquest edifici principal, a sota de l'ala oest hi ha un llarg edifici de planta baixa, i un pis que s'inicia a la façana de ponent de l'església i seguint el carrer, acaba el vèrtex sud del claustre.

Complementàriament a aquesta volumetria bàsica s'hi troben d'altres construccions perimetrals de menor importància.

La Generalitat, tenint en compte el treball presentat, va encarregar, a primers de 1985 un Estudi Volumètric³ de la proposta d'actuació, feina que va ocupar pràcticament tot l'any 1985.

Encara que el títol era tan concret, la feina era enorme, car pressuposava, abans de fer l'estudi volumètric, resoldre les plantes, les façanes, etc. En una paraula: la intervenció global en el monestir era senzillament l'encàrrec d'un Avant-projecte general d'intervenció i la seva volumetria.

Va ser una feina molt laboriosa que exigia conèixer i aprofundir en el programa de necessitats de tota mena, de Vallbona. Aquests treballs són els que s'expliquen, simplificadament, en el pròxim capítol.

Paral·lelament a aquestes feines, es va fer un complet aixecament topogràfic del cenobi, una tasca de la qual no hi havia cap precedent ni informació prèvia, que es va enllestir el maig de 1985.

També es va realitzar un estudi geotècnic del terreny, per tal d'establir científicament, les característiques geològiques sobre les que es recolza Vallbona, el juny de 1986.

Finalment, es va fer la laboriosa tasca de l'aixecament de les façanes i seccions del monestir a escala d'1 a 100, del qual no hi havia precedents, durant l'any 1985. El 1989 es van completar i millorar.

2. EL PROGRAMA DE NECESSITATS

Per a la redacció de l'Avant-Projecte general l'Intervenció era imprescindible conèixer, com s'ha dit, en profunditat, la realitat del monestir. A més de la problemàtica estrictament tècnica i constructiva, calia elaborar el programa d'ús de la comunitat religiosa. Definir el programa va ser laboriós, doncs es tractava d'un programa excepcional, desenvolupat per una comunitat de clausura, però en contacte amb l'exterior en determinades funcions.

El conjunt de necessitats s'han agrupat en diversos apartats:

1. *Necessitats funcionals o d'usos*

El programa de necessitats de Vallbona es va anar definint a través d'avant-projectes successius, que posaven de manifest tota l'envergadura i complexitat del monestir. Les variacions entre les primeres versions i l'última van ser importants, i els plànols de l'evolució del projecte es conserven avui al monestir.

Cal explicar que Vallbona és gairebé un petit món autònom, i que la seva situació aïllada de les principals comunicacions durant segles ha reforçat aquest caràcter. A més de ser un monestir en plena activitat, amb la vida espiritual i laboral de la comunitat, Vallbona té nombroses activitats que el programa havia de reflectir. Per tal de donar una idea d'aquest fet, citarem algunes de les més importants:

a.) El monestir, tot seguint la regla de sant Benet, acull a l'hostatgeria perlegrins, visitants i estudiosos. Aquest fet suposa la disposició de cel·les apropiades, sales de reunió, oratori, menjador, cuina i sala d'estar, a més dels corresponents serveis complementaris.

b.) És un centre agrícola tradicional, on les monges, des de segles, cultiven diversos productes i fruites, que exigeixen la seva maquinària, conservació, manipulació i emmagatzament.

c.) És una petita fàbrica de diversos productes, com la ceràmica, tèxtils, etc., que precisen la recepció de les matèries primes, tallers de treball i emmagatzament, com a font d'ingressos per a la seva subsistència.

d.) És un centre d'estudi del seu arxiu, que guarda documents de gran valor, que exigeixen la seva conservació i espais d'estudi i consulta.

e.) Té nombroses peces de valor que recomanen la disposició d'un museu adequat i segur.

f.) Una donació particular possibilita la construcció d'una biblioteca pública.

g.) És un centre d'acolliment de monges d'altres monestirs.

h.) I, finalment, la més important. La pròpia vida i dinàmica de la comunitat, que inclou les cel·les de les monges, el noviciat, la infermeria, el refector, la biblioteca, l'oratori, les sales de treball, els magatzems, etc. Hi han d'altres elements de menor importància que completen un programa d'envergadura.

De l'anàlisi d'aquestes variades funcions detallades, es veu que el programa presentava dos aspectes importants: d'una banda, la pròpia vida de la comunitat religiosa i de treball, i de l'altra, la relació de la comunitat amb el món que l'envolta. Degut a la vida recollida de clausura, aquests dos aspectes implicaven una total independència entre sí, però al mateix temps una determinada relació.

Per tal d'aclarir una mica aquest punt, cal tenir en compte que la relació amb l'exterior és a diversos nivells i amb diferents característiques.

a.) Visites o circulació de visitants del monestir, normalment de tipus turístic, amb la coneguda problemàtica que les envolta, que exigia tenir en compte un recorregut adequat i el més ampli possible, però que al mateix temps no s'interferís amb la vida diària de la comunitat.

b.) Visites d'estudiosos de l'arxiu, que normalment resideixen uns dies a l'hostatgeria.

c.) Hostes, que busquen tranquil·litat i silenci i necessiten una zona i una circulació dins del monestir, independent del recorregut de les visites ocasionals, i que tampoc s'interfereixin amb la vida de les monges.

d.) Facilitat d'accés per al subministrament i el transport dels productes que compren i fabriquen les monges.

Per tant, el programa, independentment de la varietat de funcions, presentava una varietat de circulacions, que el feien complex.

2. *Necessitats urbanístiques*

Per altra banda, Vallbona presentava una sèrie de problemes paisatgístics i urbanístics que calia resoldre, si era possible. Els més importants eren els següents:

a.) Calia resoldre el problema dels accessos. L'accés al monestir es realitza a través del poble, per carrers molt estrets i sinuosos, que impedeixen l'arribada de camions de tamany mitjà. Era evident que qualsevol obra de certa envergadura que es projectés, havia de resoldre prèviament l'accés de camions.

b.) Resoldre els espais exteriors de les façanes sud i est, desordenats i sense definir.

3. *Necessitats arquitectòniques i artístiques*

a.) Calia recuperar una volumetria més adequada a cada estil i a cada moment de la seva història, absolutament desvirtuada en el curs dels segles, a excepció feta de l'església.

b.) Calia recuperar volumètricament, la relació entre l'església i l'edifici.

c.) Retornar el claustre a la seva volumetria original, absolutament desfigurada per les obres del segle XIX.

g.) Recuperar l'anomenada sala de contadors, prop de l'accés principal, fragmentada en planta i coberta amb una bona volta.

e.) Recuperar dues sales gòtiques importants situades a l'ala est, fragmentades en planta i secció.

f.) Recuperar l'anomenada sala Covadonga, barroca, abandonada.

g.) Recuperar tot l'ampli i important edifici de la Bosseria, pràcticament abandonat.

h.) Recuperar l'important sitja fora del monestir, prop de l'ala est.

i.) Recuperar la sala de la volta de 4 punts, atravesada de pilars.

4. *Necessitats tècniques*

a.) La consolidació estructural de murs i sostres d'àmplies zones.

b.) Resoldre el problema de les humitats endèmiques del monestir.

c.) Construir una xarxa d'evacuació d'aigües negres i de pluja.

d.) Assegurar, en la mesura del possible, el subministre i fiabilitat de les instal·lacions d'aigua potable.

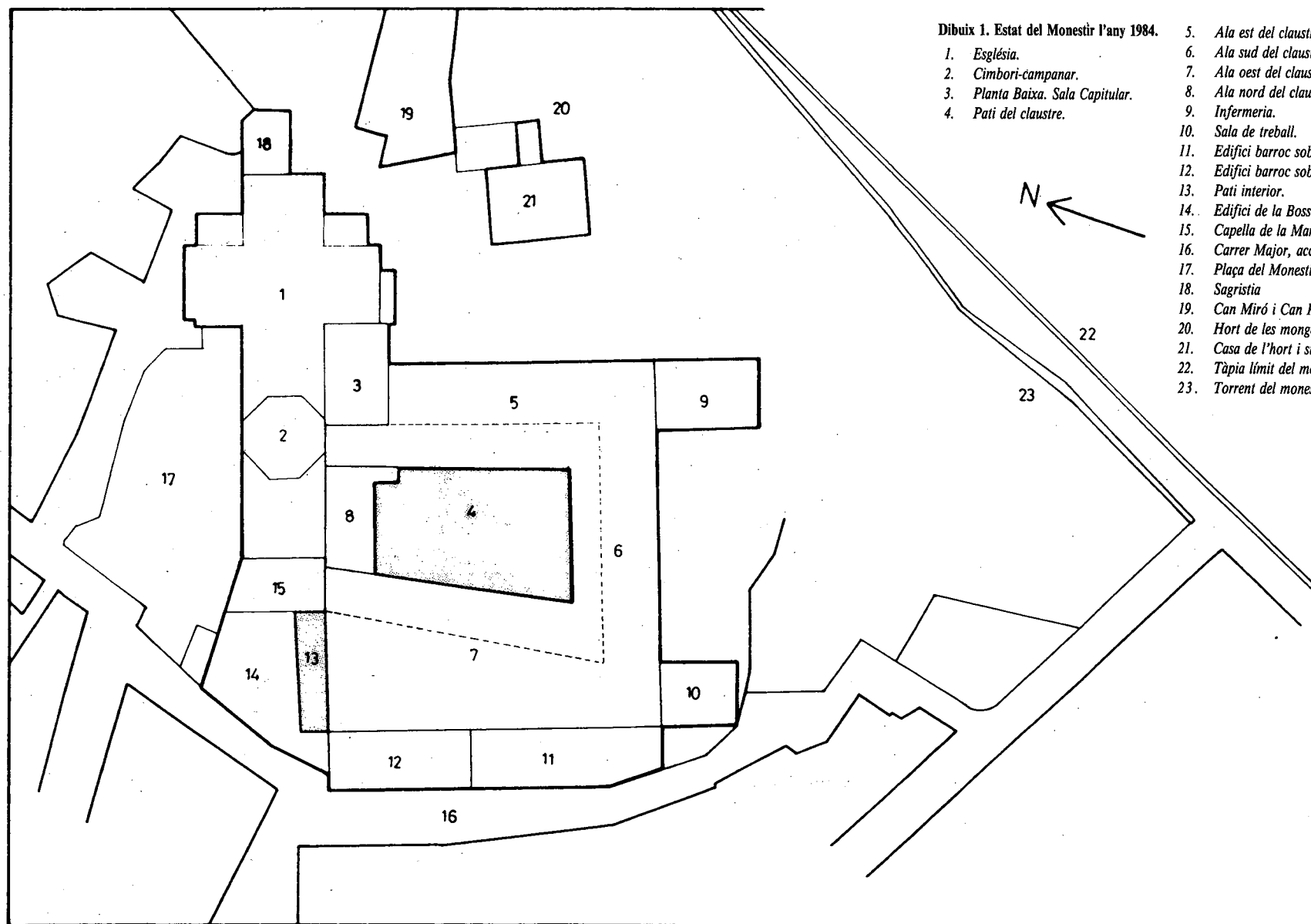
e.) Realitzar una instal·lació elèctrica general, fiable i adequada, a partir d'un transformador.

f.) Instal·lar un sistema de calefacció, especialment a les zones amb relació amb el públic, adequada, i resoldre el problema del tanc d'energia precís.

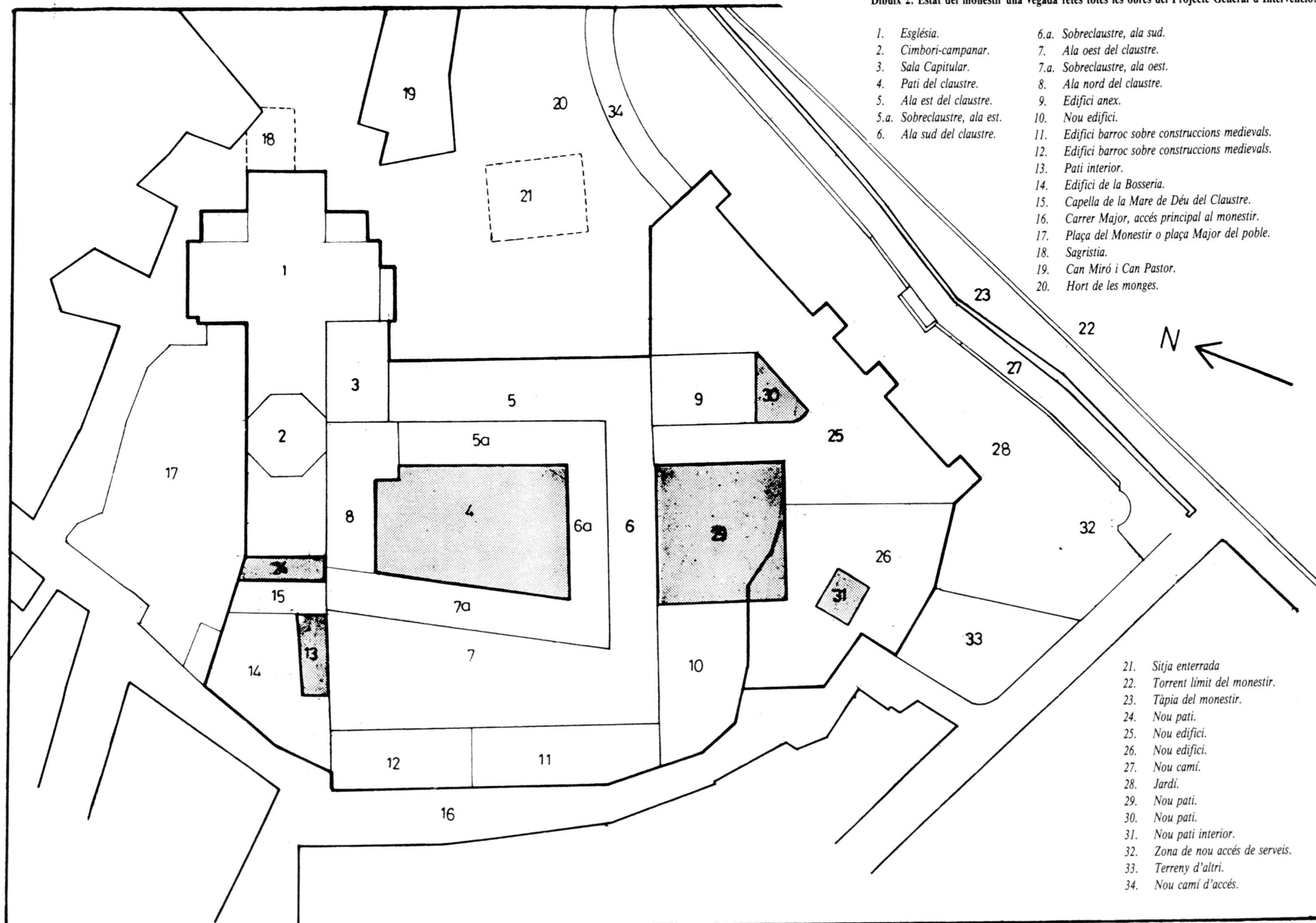
g.) Instal·lar un sistema de comunicacions adient.

h.) Dotar el museu i determinades zones, d'un sistema antirroboratori.

En resum, aquestes eren les necessitats funcionals urbanístiques, arquitectòniques, artístiques i tècniques que havia d'afrontar i resoldre el projecte general. Es tractava d'adaptar un programa complex a un edifici històric, que havia de reformar-se molt per les raons exposades.

Dibuix 2. Estat del monestir una vegada fetes totes les obres del Projecte General d'Intervenció.

1. Església.
2. Cimbori-campanar.
3. Sala Capitular.
4. Pati del claustre.
5. Ala est del claustre.
- 5.a. Sobreclaustre, ala est.
6. Ala sud del claustre.
- 6.a. Sobreclaustre, ala sud.
7. Ala oest del claustre.
- 7.a. Sobreclaustre, ala oest.
8. Ala nord del claustre.
9. Edifici anex.
10. Nou edifici.
11. Edifici barroc sobre construccions medievals.
12. Edifici barroc sobre construccions medievals.
13. Pati interior.
14. Edifici de la Bosseria.
15. Capella de la Mare de Déu del Claustre.
16. Carrer Major, accés principal al monestir.
17. Plaça del Monestir o plaça Major del poble.
18. Sagristia.
19. Can Miró i Can Pastor.
20. Hort de les monges.

21. Sitja enterrada
22. Torrent límit del monestir.
23. Tàpia del monestir.
24. Nou pati.
25. Nou edifici.
26. Nou edifici.
27. Nou camí.
28. Jardí.
29. Nou pati.
30. Nou pati.
31. Nou pati interior.
32. Zona de nou accés de serveis.
33. Terreny d'altri.
34. Nou camí d'accés.

3. L'ORGANITZACIÓ DEL MONESTIR L'ANY 1984

Per tal d'exposar millor el Projecte General d'Intervenció, i completar el programa de necessitats exposat, pot resultar interessant d'analitzar, encara que d'una manera simplificada, la distribució, tal com estava l'any 1984.

Els números que s'indiquen corresponen a les parts de l'edifici esquematitzat en el dibuix 1, que s'adjunta. Els noms de moltes de les dependències que es citen són els que les monges fan servir habitualment.

1. *L'església*, d'ús constant de la comunitat, i oberta al públic.
2. *Cimbori-campanar*, un dels elements més representatius de Vallbona, de difícil accés a través de la coberta de l'església.
3. *Sector de l'edifici* amb dues plantes, adosat a la nau major i al creuer de l'església, i sobre una part de l'ala nord del claustre. Presenta senyals d'edificacions anteriors de menor alçada, al mur corresponent a la nau major.
 - A la planta baixa s'hi troba la Sala Capitular, de doble alçada. És visitable pel públic.
 - A la planta pis 2 hi ha el Noviciat.
4. *Pati del claustre*, a l'entorn del qual es distribueix l'edifici. VISIBLE conjuntament amb tot el claustre.
5. *Ala est del claustre*. Aquesta ala té tres plantes i uns soterranis.
 - A la planta amb soterranis, parcialment ocupats per magatzems.
 - A la planta baixa, hi ha el claustre, el Museu Gallart, la Farmàcia Vella i la infermeria.
 - Planta pis 1 destinada a cel·les de les monges i el costat sud, a Sala de música.
 - Planta pis 2 destinada a cel·les de les monges.
6. *Ala sud del claustre*. Té tres plantes ben definides.
 - A la planta baixa s'hi troben la cuina, el rebost, el Refetor de la comunitat, i la càmera frigorífica.
 - A la planta pis 1, les cel·les de la comunitat, i el Taller de ceràmica.
 - A la planta pis 2, les cel·les de la comunitat.
7. *Ala oest del claustre*. És el cos d'edifici més complex de nivells i d'usos.
 - Al semisoterrani hi ha una bona sala quadrada coberta amb una volta de 4 punts, i l'Oratori de l'hostatgeria.
 - A la planta baixa s'hi troba la Porteria, el Museu, un magatzem de ferros antics, i un altre magatzem. També s'hi troben les escales d'accés al refetor de l'hostatgeria i l'escala d'accés al semisoterrani.
 - A la planta intermitja hi ha el refetor de l'Hostatgeria i una sala de reunions.
 - El pis 1 és d'ús de la comunitat i hi ha la Biblioteca de la comunitat, l'Arxiu, magatzems, i l'Oratori de la comunitat.
 - Al pis 2, torna a ser d'ús públic, doncs està dedicat a cel·les de l'Hostatgeria, que no van arribar a inaugurar-se mai, per problemes estructurals generals de tot l'edifici.
8. *Ala nord del claustre*. Gòtica, a doble alçada, i que forma una unitat estilística i constructiva amb la Sala Capitular.
9. *Infermeria*. Cos de dues plantes, reformat moltes vegades.
 - Als soterranis hi ha la Bugaderia.
 - A la planta s'hi troben serveis complementaris de la Infermeria.
10. *Sala de treball*. Edifici en ús, però sense acabar exteriorment, de nova construcció (1965)
 - A la planta baixa, diverses instal·lacions
 - Al pis hi ha la Sala de treball principal de la comunitat.
11. *Edifici barroc* sobre construccions medievals.
 - Al planta baixa, vestíbul d'entrada, sala Covadonga, i una zona abandonada.
 - A la planta pis, cel·les de l'hostatgeria, coberts i magatzems.

12. *Edifici barroc* sobre construccions medievals que es coneix com a Porteria Vella.
Planta baixa: sala de reunions barroca, i instal·lacions de calefacció.
Al pis 1 cel·les de l'hostatgeria.
13. *Pati interior* de ventilació i d'il·luminació.
14. *Edifici barroc* sobre construccions medieval, anomenades la Bosseria, l'antiga Abadia, de dues plantes, i una petita planta baixa terraplenada, abandonada.
15. *Capella de la Mare de Déu del Claustre*, de finals de segle, neogòtica.
16. *Carrer Major*, i d'accés al Monestir.
17. *Plaça del Monestir*, o plaça major del poble.
18. *Sagristia*.
19. *Can Miró i Can Pastor*. Construccions populars amb l'antic safareig, destinats a magatzems de fruita, i en part en estat ruïnós.
20. *Hort de les monges*.
21. *Casa de l'Hort*, de nova construcció, sobre una important sitja. La casa es dedica a magatzem de productes de l'hort. La sitja està abandonada i terreplenada parcialment.
22. *Tàpia* que limita el monestir.
23. *Torrent*, límit del monestir.

De fet, entre l'edifici acabat el 1890 i el de 1984 hi han poques variacions importants, encara que moltes de detall. Per tant, es pot dir que, conceptualment, l'edifici de 1984 és el de 1890.

Com a consideració general, i situant-nos a l'època en què es va reorganitzar absolutament el monestir, al segle XIX, la distribució general cal considerar-la encertada, però tan sols des d'un punt de vista de distribució i circulacions internes de l'edifici. Lamentablement, els aspectes tècnics, estructurals i artístics van ser desastrosos, com s'ha dit.

S'ha de tenir en compte que l'Hostatgeria, a aquella època tenia molt poca importància, i el nombre d'hostes havia de ser insignificant.

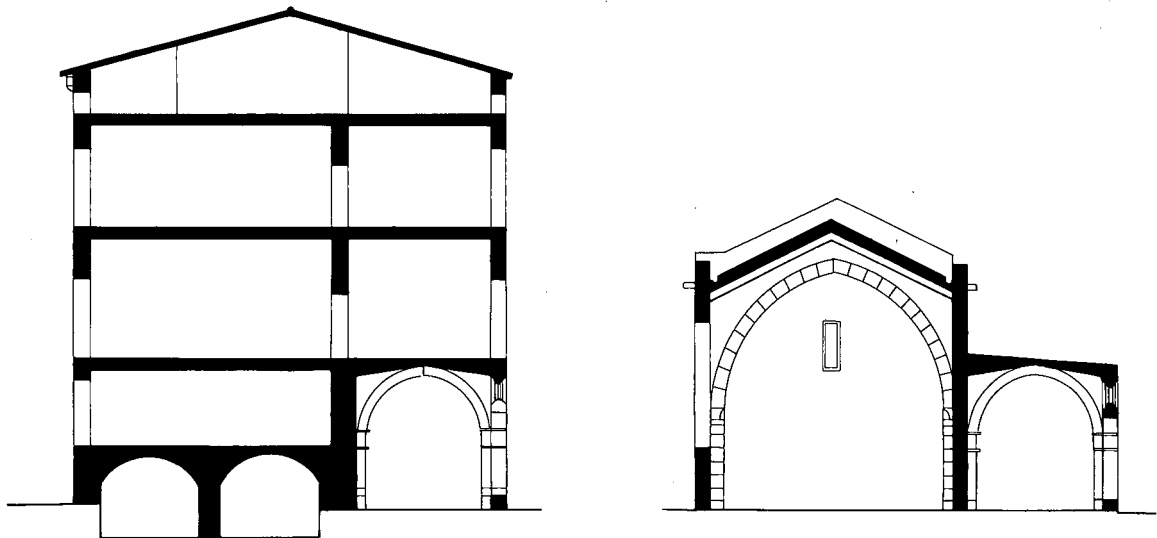
També cal considerar que Vallbona era un monestir de clausura rigorosa i, per tant, les visites artístiques o turístiques eren molt esporàdiques. Cal considerar, doncs, que es tractava d'un edifici amb un ús quasi exclusiu de la comunitat.

L'anàlisi d'aquesta organització i distribució posa de manifest algunes consideracions que s'han tingut en compte en la redacció del Projecte General d'Intervenció. Les següents consideracions són de fet autèntiques necessitats que cal afegir a les assenyalades en el capítol anterior:

1. Hi ha una divisió bàsica, clara, entre la vida de la comunitat i l'hostatgeria, que es situa a l'ala oest.
2. La vida pública del monestir es desenvolupa al llarg de la plaça i del carrer major, on es situen successivament l'església, l'Antiga Abadia, l'accés principal, l'hostatgeria, i el petit museu.
3. Les cel·les de la comunitat cerquen la privacitat, s'orienten d'esquena al poble, cap als espais oberts paisatgísticament, en direcció a l'est i el sud.
4. Les sales de treball s'orienten cap al sol i a la llum, d'esquena al poble.
5. Hi han espais importants esgotats estructuralment i, per tant quasi abandonats, com la Bosseria, la sala Covadonga, la sala de la volta de 4 puntes, etc.
6. L'hort queda resguardat de vistes, respecte a l'entrada principal i a possibles visitants.

Independenent dels fonamentals problemes artístics, estructurals i tècnics del monestir, resulta clar que els problemes de circulacions i distribució interna a Vallbona es presenten degut a les orientacions del Concili, i a la pròpia dinàmica de la societat, que recomana obrir el monestir. Per tant, Vallbona, que havia sigut, fins aquell moment, un monestir tancat, s'obre.

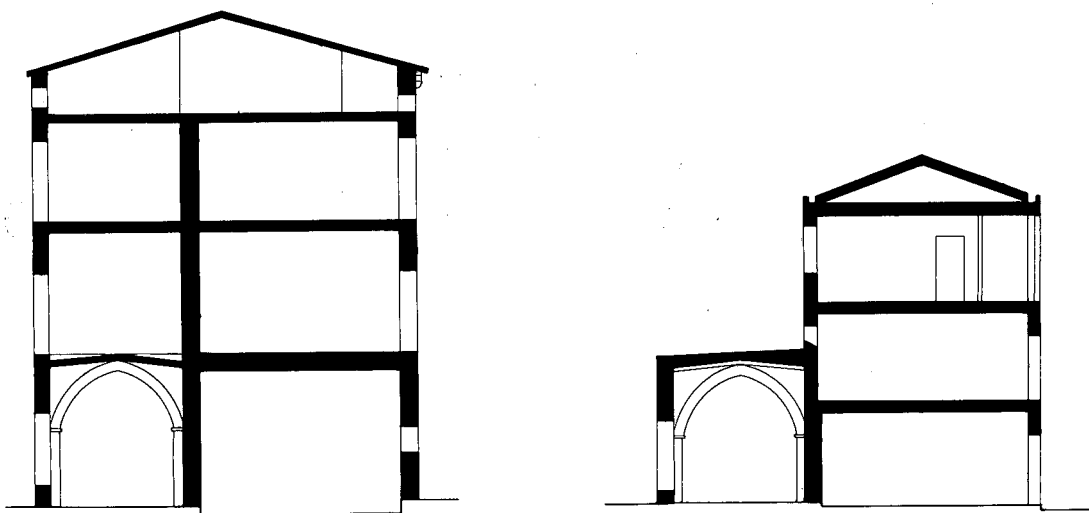
El nombre de visitants augmenta sense parar, any rera any, l'hostatgeria agafa una importància insospitada, l'Arxiu rep estudiosos i les reunions i les trobades es multipliquen.

Dibuix 3.

Aquest dibuix mostra les seccions comparatives entre l'ala est del claustre, l'any 1984, i la proposada pel Projecte General d'Intervenció.

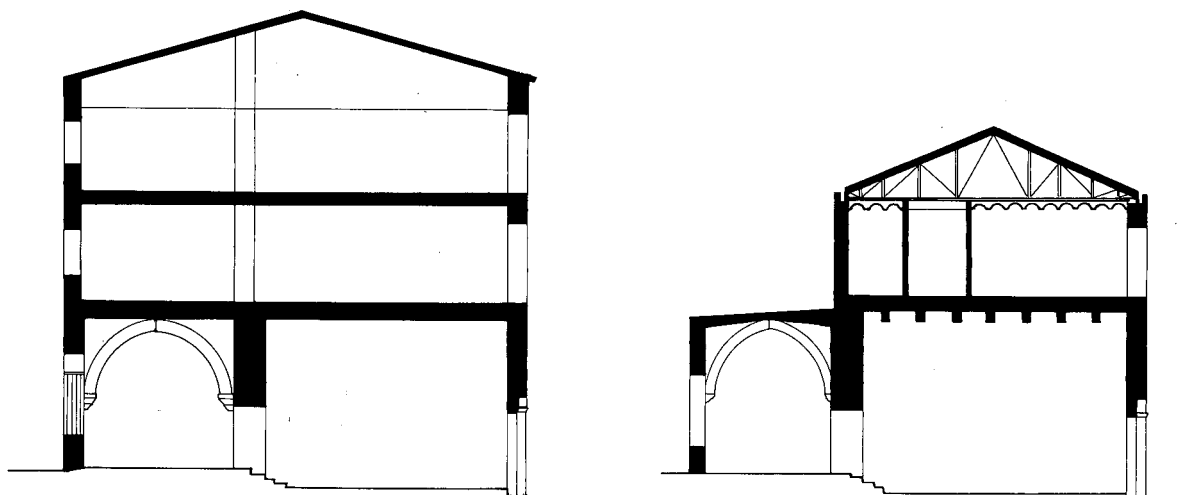
Es pot veure, a la secció de 1984, com el claustre queda dins el potent edifici. A la secció proposada ja es veu com el claustre queda alliberat, i apareix el sobreclaustre i les sales gòtiques interiors recuperades, a més de la important disminució de volum i alçada.

Dibuix 4.

Aquest dibuix mostra les seccions comparatives entre l'ala sud del claustre, l'any 1984, i la proposada pel Projecte General d'Intervenció.

Es pot veure, a la secció de 1984, com el claustre queda dins el potent edifici. A la secció proposada ja es veu com el claustre queda alliberat, i apareix el sobreclaustre, a més de la important disminució de volum i alçada.

Dibuix 5.

Aquest dibuix mostra les seccions comparatives entre l'ala oest del claustre, l'any 1984, i la proposada pel Projecte General d'Intervenció. Es pot veure, a la secció de 1984, com el claustre queda dins el potent edifici. A la secció proposada ja es veu com el claustre queda alliberat, i apareix el sobreclaustre, a més de la important disminució de volum i alçada. Les obres d'aquest sector ja es poden veure realitzades.

Aquest fet fa que augmenti molt el capítol dedicat a la comunitat. De fet, aquest últim també augmenta, perquè les feines que fan les monges són més de tipus industrial i menys de camp, la qual cosa exigeix més sales de treball i magatzems apropiats.

Per totes aquestes raons, l'any 1984, la desorganització arquitectònica de Vallbona és considerable. El model del segle passat no serveix, i l'edifici no és capaç d'acceptar el nou model. Un edifici amb una organització tan clara i definida com Vallbona no podia adaptar-se fàcilment a un canvi tant important en el seu funcionament.

Els problemes funcionals més importants que apareixen, independentment dels ja exposats en el capítol anterior, són els següents:

- a.) L'hostatgeria resulta insuficient, doncs disposa de contades habitacions sense serveis adequats.
- b.) La circulació entre el refector de l'hostatgeria i la cuina queda mal resolta, per la distància.
- c.) La circulació entre la bugaderia i l'hostatgeria pateix el mateix problema.
- d.) A l'ésser el claustre el distribuïdor general de l'edifici i de la vida de les monges, les visites turístiques permanents s'interfereixen amb el funcionament recollit de la comunitat.
- e.) A l'obrir l'Arxiu a la consulta i estudi dels especialistes, al seu accés travessa zones de clausura.
- f.) L'accés a l'hostatgeria es realitza per la Porteria del monestir. La diferència de tipus de vida i horaris fa que es presentin problemes de funcionament.
- g.) El monestir no disposa d'acolliment de joves, que en gran nombre desitgen dormir-hi.
- h.) El Museu és de minúscules dimensions.
- i.) No és possible la instal·lació de la Biblioteca pública.
- j.) Les cel·les de la comunitat s'han de convertir en tallers, per manca d'espai, etc.

En tot cas, quedava, per tot el que hem exposat fins aquí, plenament justificada i necessària la reorganització general del monestir.

4. EL PROJECTE GENERAL D'INTERVENCIÓ DE 1985

Amb tota aquesta informació es procedí a la redacció del projecte general, que proposava un seguit d'obres, que es pot resumir en els punts següents:

Des del primer moment es va comprendre que l'espai útil resultant de l'edifici històric, una vegada fet l'enderrocament previst, no era suficient per a disposar de tot el programa. Per tant, era imprescindible construir un o diversos edificis complementaris.

La situació d'aquests edificis, només podia ser, o bé separats del monestir, a l'hort de les monges, o bé continguts a l'edifici històric. Finalment, es va optar per aquesta última possibilitat, per raons de funcionament.

De fet, el projecte segueix la tradició a Vallbona de resoldre el programa, no a base de diversos edificis aïllats, com a Poblet, per exemple, sinó en una sola gran construcció. Per aquesta raó, el projecte presenta diversos punts singulars, al seu interior, per tal de permetre una millor orientació i organització general, i facilitat general de comunicacions.

La planta del nou edifici quedava quasi bé definida per l'espai disponible entre el torrent i l'edifici existent. L'organització general es feia a l'entorn d'un gran pati, gairebé quadrat, alineat amb el claustre.

Dins de l'espai dels nous edificis, hi ha actualment una construcció rectangular de dos pisos, en molt mal estat, però que disposa d'un murs exteriors de carreus de qualitat. Aquests murs s'aprofiten, i el nou edifici envolta l'edifici existent, procurant respectar-lo.

És a dir, el cenobi quedava més baix que l'actual, i en un desenvolupament major en planta.

Tal com s'ha dit, les activitats del monestir es poden agrupar en dos tipus:

A. Les activitats derivades del funcionament intern de les monges, és a dir, la seva vida privada i de treball. Dins aquest capítol, s'inclouen les cel·les, el noviciat, les sales de treball, el refetor, els magatzems, la cuina, la biblioteca, etc.

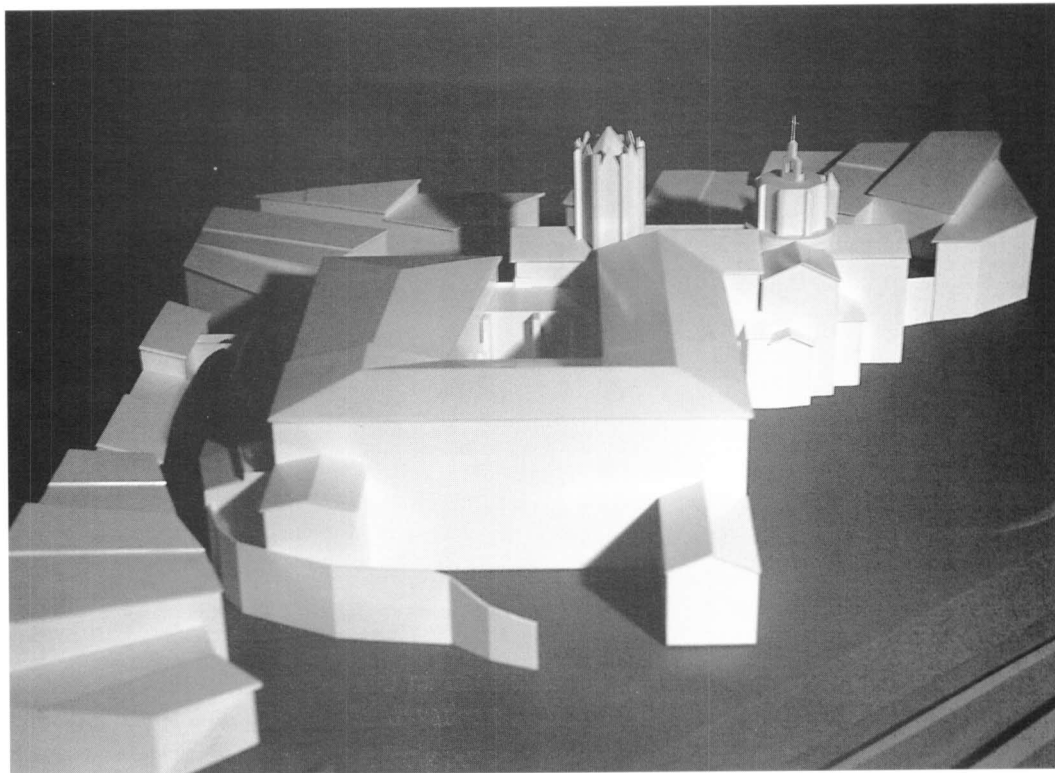

Foto 2.

Fotografia de la maqueta del monestir, vista des del sud, segons l'estat de l'any 1985, i la seva potent volumetria.

B. Les activitats que es relacionen amb l'exterior, com l'Arxiu, el Museu, l'Hostatgeria, les sales d'ús múltiple per trobades i reunions, etc.; l'església, la Sala Capitular i el claustre.

Simplificant, es podria dir que són els espais de clausura i els que no ho són.

La distribució del projecte en planta, intenta reflectir aquests dos móns, agrupant-lo cadascun en un claustre. A l'entorn del claustre històric s'hi han disposat totes les funcions corresponents al grup B. A l'entorn del nou pati projectat s'hi agrupen totes les funcions derivades del grup A o de clausura.

Aquests dos patis estan comunicats a través de l'ala sud del claustre històric, que permet la relació i a la vegada la separació entre les diferents funcions.

A continuació, es fa una descripció elemental dels sectors i de la situació i usos de les diferents dependències, dins el conjunt del monestir. La numeració correspon al Dibuix 2.

A. L'EDIFICI HISTÒRIC

El Projecte proposava l'enderrocament dels pisos situats sobre el claustre, deixant-lo lliure de construccions, i disminuint l'alçada en un pis, la resta de la planta.

D'aquesta manera, cada gran element arquitectònic quedaria amb la seva volumetria original. Aquesta solució implicava l'enderrocament d'uns 3.000 m² d'edificació, que corresponien a les obres realitzades el segle XIX, que no presentaven valors artístics, i a més, estan en mal estat, en general.

Per tant, l'edifici queda més baix, recuperant l'església el seu paper principal.

1. *L'Església*. No està previst més que la restauració de la coberta i dels murs interiors, en bon estat, però que cal acondicionar.

2. *Cimbori-campanar*. Consolidació estructural d'una de les peces més significatives de Vallbona.

3. *Sala Capitular*. S'enderroca la construcció superior del segle XIX (noviciat), tot restituint la coberta, que es la continuació de la de l'ala nord del claustre.

4. *Pati del claustre*. Restauració íntegra del claustre, en molt mal estat. S'acondiciona la cisterna del centre del claustre, i es proposa una nova jardineria.

5. *Ala est del claustre*. S'enderroquen les plantes superiors. El cos queda amb una sola planta, amb dues importants sales gòtiques consecutives, cobrir-les amb els pendents adequats a dues vessants. Les sales recuperades queden per Oratori de la comunitat, i Sala de Reunions i Recepcions.

6. *Ala sud del claustre*. Conserva les tres plantes, però amb menys alçada, a excepció feta del claustre, que queda lliure.

Planta baixa, dues escales als extrems (que comuniquen verticalment tot l'edifici), i refector de la comunitat al centre.

Planta pis 1, despatx de l'abadessa, i sala de reunions.

Planta pis 2, sala de reunions.

7. *Ala oest del claustre*. És el cos d'edifici més complex de nivell i d'usos. S'enderroquen l'última planta i les dues que són sobre el claustre.

A la planta baixa, s'hi situen la Porteria del monestir, la Porteria de l'hostatgeria, el distribuïdor de l'hostatgeria, una saleta, l'escala d'accés a l'Arxiu, i l'escala d'accés al Museu.

Al pis 1, l'arxiu i serveis.

Al pis 2, cel·les de l'hostatgeria.

8. *Ala nord del claustre*. Gòtica, a doble alçada. Nova terrassa.

9. *Edifici annex*. Aquest edifici queda subjecte a una reforma total. Es conserva tan sols degut al seu estat interior i nul·l interès, els valors de l'edifici, els murs de carreus exteriors, i la volumetria.

A la planta baixa, magatzem.

A la planta pis, es situa la nova biblioteca de la comunitat, a dues alçades i coberta a dues vessants.

10. *Nou edifici*. S'enderroca l'existent per ser impossible la seva incorporació al conjunt, tant estèticament, com constructivament.

Planta baixa, parladors per a les visites.

Planta pis 1, cuines i serveis annexos. Refector de l'hostatgeria.

Planta pis 2, infermeria i oratori de la comunitat.

11. *Edifici barroc sobre construccions medievals.* No es varien les alçades.

La planta baixa es restaura i s'hi situen el vestíbul d'entrada, sala Covadonga, destinada a sala d'espera dels parladors, i sala de porteria.

La planta pis es reforma del tot i s'hi disposen l'oratori i la sala d'estar de l'Hostatgeria.

12. *Edifici barroc sobre construccions medievals.* No es varien les alçades. Un dels problemes de tot aquest sector és la disposició de les instal·lacions i serveis necessaris. Per no perdre llocs històrics i disposar de més espai, el projecte preveu la construcció d'uns semisoterranis a tot aquest cos de l'edifici: A la planta amb semisoterranis, instal·lacions de calefacció, evacuació, serveis i magatzem.

A la planta baixa, sala del museu i sortida del museu, amb la botiga de records col·locada a la sala barroca, que es conserva intacta.

A la Planta pis, cel·les de l'hostatgeria.

13. *Pati interior.* Es redueix una mica la seva longitud original, per tal de proporcionar una millor comunicació entre els edificis 12 i 14.

14. *Edifici de la Bosseria.* Es rehabilita completament. Exteriorment, només s'intervé a la façana nord. La façana oest s'ordena i composa. Nova coberta, però conservant la tipologia de la vella. Façanes interiors i exteriors estucades. A l'interior presenta la següent distribució:

A la planta baixa, acolliment de joves amb sala d'estar, dormitori i serveis.

Planta pis 1, Biblioteca pública amb accés des de la plaça, i sales del museu.

Planta pis 2, cel·les de l'hostatgeria.

15. *Capella de la Mare de Déu del Claustre.* Queda amb les mateixes dimensions en planta, però sense el cambril, i amb noves voltes i coberta. Desapareix el vestíbul amb accés des de la plaça pels fidels, que es converteix en un nou pati.

16. *Carrer major, accés principal al monestir.*

17. *Plaça del monestir o plaça major del poble.*

18. *Sagristia.* Acondicionament general.

19. *Can Miró i Can Pastor.*

20. *Hort de les monges.* Fora del pla es preveu construir una nova Casa de l'hort, per tal d'agrupar tots els estris i fruita.

21. *Sitja enterrada.* S'enderroca la Casa de l'hort i es recupera la sitja, amb un ús indeterminat, de moment, i pendent de la continuació de les excavacions d'aquesta zona.

22. *Torrent límit del monestir.*

23. *Tàpia del monestir.* Es consolida en alguns punts.

24. *Nou pati.* Aquest nou pati permet la il·luminació lateral de la capella de la Mare de Déu del Claustre (15), i al mateix temps, la recuperació íntegra de la façana oest de la nau major de l'església.

Com es pot comprovar, si es compara amb la distribució de l'estat de l'edifici abans d'iniciar-se les obres, el volum d'aquest edifici s'ha reduït considerablement. Les ales 5 i 6 i l'11 han canviat d'ús en gran part. L'edifici de la Bosseria, la infermeria i la sala de treball tenen uns usos nous del tot.

B. ELS NOUS EDIFICIS

Com a característiques més importants dels nous edificis, cal dir que:

S'adapten a l'orografia del terreny, tant planimètricament com orogràficament.

Les façanes, en conjunt, es revesteixen aprofitant les mateixes pedres que surten dels enderrocaments previstos al monestir.

Les cobertes són planes, degut a la irregularitat de les plantes.

S'ha fragmentat l'important volum, per tal d'adaptar-lo a la volumetria del conjunt històric.

El projecte segueix la tipologia d'obertures de l'actual monestir, que l'hi confereixen una imatge coneguda i una homogeneïtat formal acusada. Per aquesta raó, domina la balconada sobre la finestra i la disposició vertical de les obertures.

D'altra banda, donat que per raons climàtiques i econòmiques, és més difícil per a la comunitat, defensar-se del fred que de la calor, la disposició, orientació i dimensionat de les finestres i balconades s'ha fet cap al sud, on fins i tot hi ha la vista més discreta i àmplia.

A continuació, es fa una disposició elemental de la situació i usos dels diferents edificis, així com una petita descripció general, tot seguint el Dibuix 2.

25. Nou edifici, o Residència. Té tres plantes, però en relació a l'edifici històric tan sols dues, degut al desnivell del terreny. Envolta l'edifici de la nova Biblioteca (9), però el respecta.

A la planta baixa, es respecten les restes arqueològiques trobades, i s'hi situa la Bugaderia general, sales de treball, magatzems i un accés al jardí (28), entre les dues torres centrals.

A la planta pis 1, cel·les de la comunitat, sala de música, magatzems i un accés directe a l'hort.

A la planta pis 2, cel·les de la comunitat. La façana sud-est es desenvolupa paral·lelament al torrent i a la tàpia, que limita els terrenys del monestir, i constitueix, a més a més, el límit físic del poble.

Donat que el poble es desenvolupa lentament cap al nord, en zones més altes, assolellades i seques, és clar que aquesta façana sud-est seguirà essent el límit del monestir i del poble. La façana que es proposava constituïa un tipus clar i conegut d'acabament o límit de pobles medievals, del que Vallbona, en aquesta zona, n'és un bon exemple.

Aquesta tipologia de muralles escollida, permetia resoldre, a més, qualsevol possible ampliació del monestir vers l'est, amb continuïtat i uniformitat, fet a considerar si es té present que el monestir, després de la intervenció general proposada, no permetrà cap altra ampliació addicional si no és vers el costat est, donada la configuració urbana del seu emplaçament.

La façana nord forma una plaça-jardí tancada per tres costats, i oberta al camp. Es proposava un desenvolupament pla i coherent amb la llarga façana contigua (que formaran les dues sales gòtiques consecutives) que concedia voluntàriament el protagonisme a l'important conjunt del creuer, absis i cimbori-lluerna de l'església.

26. Nou edifici. Té tres plantes, amb les mateixes característiques que l'anterior, i contingu.

A la planta baixa es situen un garatge de càrrega i descàrrega de productes alimentaris i fabricats de les monges, una sala de treball, un accés des del carrer, amb vestíbul, una escala general, i serveis.

A la planta pis 1, cuines, rebost, i refector auxiliar d'hostes, i les cel·les de Sant Bernat. Aquesta planta queda al nivell del nou pati (29).

A la planta pis 2, infermeria de la comunitat i sales de treball.

L'edifici projectat podria tenir canvis d'importància, si la comunitat disposés del terreny 32, que no pertany al monestir actualment. En tot cas, seguint el projecte, presenta dues façanes ben diferenciades: una amb les mateixes característiques que les del nou edifici veí (25) i una altra a l'oest, que constitueix la continuació del carrer, i que té un ambient i una atmosfera urbana i rural. Per aquesta raó es proposava, per a aquest sector, una façana adequada i coherent amb les façanes existents i l'atmosfera que defineixen.

27. Nou camí. La necessitat de connectar els dos únics accessos de què disposa el monestir, a través del poble i des de la carretera, es va resoldre amb un camí que passa tocant a la tàpia, a una cota més baixa respecte el jardí (28), i que disposa de dues escales de comunicació.

28. Jardí. Davant les cel·les.

29. Nou pati. Organitza tots els nous edificis, i connecta amb l'edifici històric. Les façanes del nou pati i dels altres dos petits patis interiors es resolen en obra vista de maó manual.

30. *Nou pati*. Triangular, de dos plantes d'alçada.

31. *Pati interior*. Aquest pati es situa al perímetre exterior d'una sitja de pedra enterrada existent, i té tres plantes. La sitja es destinarà a capella.

32. *Zona del nou accés*, des del poble i de serveis generals d'electricitat i aigua, amb una cisterna enterrada.

33. *Terreny d'altri*.

El fet de que es tracti, globalment parlant, d'un sol gran edifici, pot fer creure que el projecte es de proporcions exagerades. Però, de fet, si el monestir estigués fragmentat en diversos edificis aïllats, es podria comprobar que no és així.

És més, la resolució final del projecte ha mancat sempre d'espai suficient, que hauria permès esponjar més les plantes, molt compactes i aprofitades. S'ha de tenir en compte que parts importants del conjunt queden hipotecades per dependències i espais artístics.

Cal assenyalar, finalment, que la comunitat sempre va insistir en fer un conjunt el més econòmic i pràctic possible, i de duració i fàcil conservació. Les dimensions finals del projecte els preocupava, però de fet la superfície total final és molt semblant a la inicial.

Des del primer moment en què es va realitzar el Projecte, es va comprendre que les obres d'acondicionament de Vallbona serien de gran importància des de tots els punts de vista, i que la seva realització tan sols es podia afrontar per zones i fases, al llarg, en el millor dels casos, de 20 anys de feina ininterrompuda.

D'aquí la importància de disposar d'un projecte global de les obres, que és, de fet, un autèntic pla director, amb les necessàries adaptacions de detall que calguessin anar fent, al projectar amb detall cada zona en particular.

5. ELS TREBALLS FETS DES DEL 1986 FINS AL PRESENT

Tan sols amb caràcter general i informatiu, s'exposen les obres que ja s'han dut a terme, que són una petita part de les previstes.

1. *L'ala oest del claustre*. (7)

Les obres van començar el juliol de 1986. Exteriorment, estan acabades, i ja és possible veure la reducció de volum feta, i l'aspecte esplèndid de l'ala oest del claustre alliberada. Tan sols en les obres d'un sol costat, el claustre ha guanyat en amplitud i assolellat, superant quasi completament la impressió d'humitat permanent i de fosc de fa uns anys.

Actualment, les feines per fer són els acabats interiors, com els paviments, l'enguixat, la pintura, etc.

El cos d'edifici, per tant, està molt avançat, i si arribessin els recursos econòmics necessaris, es podria inaugurar aquest any.

2. *La Bosseria*. (14)

El juny de 1987 es van iniciar les obres de la zona anomenada Bosseria o antiga Abadia, al vèrtex que formen la plaça del monestir i el Carrer Major. Aquesta decisió es va prendre tenint en compte que l'edifici forma una unitat de programa amb el primer, i després no seria possible treballar-hi tan fàcilment.

Exteriorment està acabat, a excepció feta de l'estucat final. Interiorment, es troba en la mateixa situació constructiva que l'ala oest, és a dir, hi manquen tan sols els revestiments, com els paviments, els enrajolats i l'enguixat.

3. La porteria vella. (12)

El març de 1989, i per les mateixes raons, es van iniciar les obres d'aquesta zona, que estan en els seus inicis, tot i que ja s'ha acabat la construcció del nou semisoterrani.

4. Les noves cel·les (25) i la nova biblioteca (9)

El mes d'abril de 1988 es van iniciar les obres de construcció del nou edifici de cel·les, al sud del monestir. Prèviament, es va procedir a la construcció del llarg mur de contenció, per la disposició del nou camí.

Durant les feines preliminars per a iniciar la construcció de l'edifici van aparèixer restes arqueològiques, probablement del segle XVI o XVII, de certa envergadura i importància. Aquesta troballa ha obligat a reformar totalment el projecte de la planta baixa, per tal de recuperar-la i salvar-la. Avui, tota l'estructura de l'edifici ja està acabada, i es treballa en la part corresponent a la biblioteca.

En resum, en l'actualitat s'està treballant, doncs, en tres zones contigües de l'edifici històric, i en la construcció, a l'altre extrem del cenobi, d'un edifici de nova planta.

Sense voler pecar de pessimistes, hem de dir que serà difícil seguir aquest ritme d'obres, si les expectatives econòmiques no milloren en un futur pròxim.

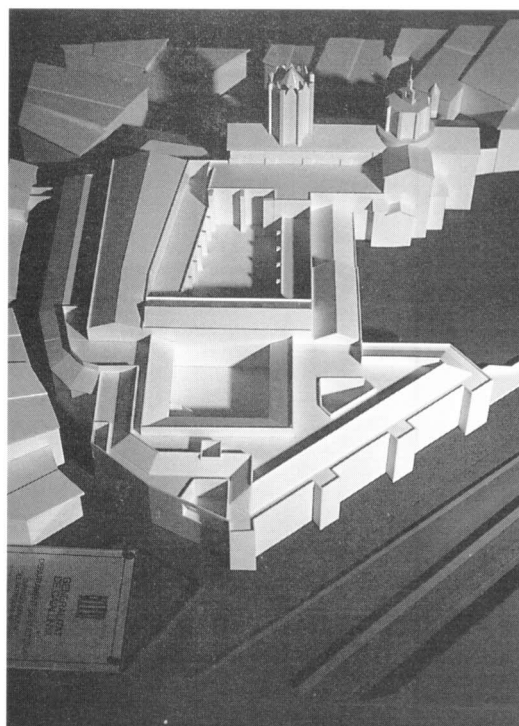

Foto 3.

Fotografia de la maqueta del monestir, vista des del sud, una vegada acabades totes les obres. Aquesta maqueta correspon a l'Estudi Volumètric realitzat el 1985. El projecte definitiu presenta algunes variacions. Es pot comprovar l'augment de superfície en planta, la reducció de l'alçada a l'edifici històric, i el claustre alliberat de les construccions superiors.

NOTES:

1. Jordi LLORENS: *Les obres d'intervenció general al monestir de Santa Maria de Vallbona*, a «Els monestirs Cistercencs de la Vall del Corb», Tàrraga, Grup de Recerques de les Terres de Ponent, 1989, pp. 205-230.
2. Jordi LLORENS: *Estudi i Diagnosi Patològica del Monestir de Santa Maria de Vallbona*, 1985. Treball exposat en un llibre de 110 pàgines més un anex, acompanyat de fotografies i 10 plànols. Generalitat de Catalunya.
3. Jordi LLORENS: *Estudi Volumètric de la Proposta d'Actuació en el Monestir de Santa Maria de Vallbona*, 1985. Treball exposat en una Memòria, 18 plànols i una maqueta. Generalitat de Catalunya.